

УДК 78(477.8) (091)"IX/XIV"

НАТАЛІЯ СИРОТИНСЬКА, доктор мистецтвознавства,
професор кафедри музикознавства і хорового мистецтва,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID 0000-0001-9524-4574
bohkind@ukr.net

ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: "НАРИСИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА" БОГДАНА КІНДРАТЮКА

NATALIIA SYROTYNSKA, Doctor of Arts,
Professor of the Department of Musicology
and Choral Art, Ivan Franko National
University of Lviv

THE FOUNDATIONS OF NATIONAL IDENTITY: "ESSAYS OF MUSICAL ART OF GALICIAN-VOLHYNIAN PRINCIPALITY" BOHDAN KINDRATIUK

Запропоновано критичний огляд нової праці іванофранківця Богдана Кіндратюка "Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства", де вперше зібрано й систематизовано матеріали про музичну культуру цього державного утворення. Тогочасна музика є важливим, але малодослідженим її історичним етапом, який забезпечив розвиток українського музичного мистецтва після падіння середньовічної Києворуської держави. Розглядаються народна творчість, інструментальна культура, музичний побут княжого двору і міста, церковний спів, дзвонарство. У другому виданні узагальнено нові факти, змінено окремі акценти як запоруку повнішої та правдивішої реконструкції тогочасного розвитку полінаціонального музичного мистецтва в зазначеному ареалі. Нинішнє опанування його нуртування та розвитку в ареалі нашого краю доби Середньовіччя є запорукою укріплення національної ідентичності, що вкрай важливо в час російсько-української війни.

Ключові слова: ідентичність, музика, Галицько-Волинське князівство, Б. Кіндратюк, народна творчість, інструментальна культура, музичний побут, спів, дзвонарство.

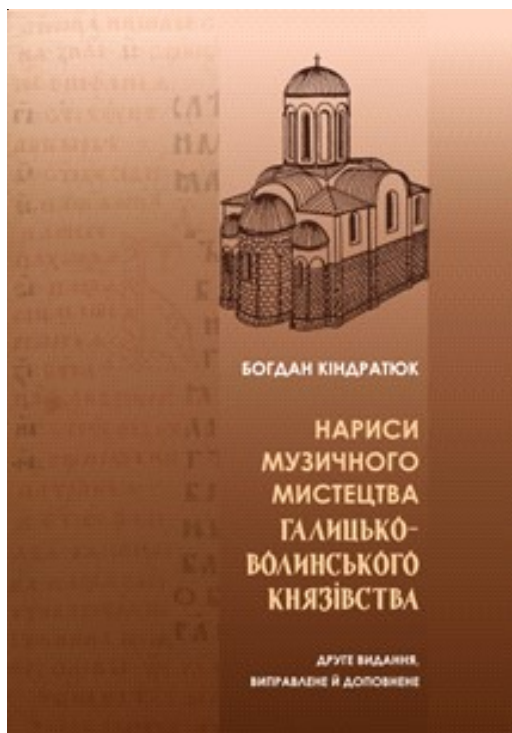
Summary. The article offers a critical review of the new work by Bohdan Kindratiuk of Ivano-Frankivsk 'Essays on the Musical Art of the Principality of Galicia-Volhynia', which for the first time collects and systematises materials on the musical culture of this state formation. The music of that time is an important but little-studied historical stage that ensured the development of Ukrainian musical art after the fall of the medieval Kyivan Rus' state. Translated with DeepL.com (free version) The essays provide analysis of folk art, instrumental music culture, music in everyday life of princely courts and towns, church chants, and chiming art. The second edition summarizes new facts and shifts some of the accents as a guarantee of a more complete and truthful reconstruction of the development of multinational musical art in this area. The current mastery of its burrowing and development in the area of our region in the Middle Ages is an important guarantee of strengthening national identity, which is extremely important during the Russian-Ukrainian war.

Key words: identity, music, Galicia-Volhynia principality, B. Kindratiuk, folk art, instrumental culture, musical life, singing, bell ringing.

Мета: виокремити значення монографії Б. Кіндратюка "Нариси му-

зичного мистецтва Галицько-Волинського князівства", де вперше узагальнено цікаві й потрібні матеріали про музичну культуру цього тогочасного державного утворення. Показати, що завдяки йому українська музика мала можливість розвиватися після падіння середньовічної Києворуської держави. А сьогоднішнє вивчення тогочасного розвитку музичного мистецтва в ареалі нашого краю доби Середньовіччя є вагомим запорукою зміцнення історичної пам'яті й національної ідентичності. Це вкрай потрібно нам, особливо в пору російсько-української війни.

Актуальність теми. Середньовічна доба відіграла особливо важливу роль у формуванні української державності й розвитку українського етносу. У цей час заклалося те міцне підложжя, що в найважчі періоди історичного буття надавало українцям сили для збереження національної ідентичності, мови, культури й духовних цінностей. Саме тоді виникли перші форми української державної організації – Київська Русь, Галицько-Волинське князівство, які стали не лише політичними утвореннями, а й осередками культурного та духовного життя. У цьому велике значення відіграла в середньовічній Русі теж її християнізація, що стала поштовхом до розквіту писемності, літописання, архітектури, музичного



й іконописного мистецтва, а також зміцнення зв'язів України з європейським культурним простором. Відтак студії середньовічної культури є необхідним поступом до пізнання базисних основ функціонування українського етносу впродовж століть.

У цьому контексті багатоілюстрована монографія доктора мистецтвознавства, професора Карпатського національного університету імені Василя Стефаника Б. Кіндратюка "Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства" (Кіндратюк, 2024) є вагомим внеском у формування цілісної картини розвитку української середньовічної культури. Її окреслення є важливим і вельми на часі.

Аналіз досліджень і публікацій.

До питання висвітлення розвитку музичного мистецтва на теренах князівств Волині й Галичини зверталося чимало науковців. У модерному багатокнижжі "Історія української культури" другий том описує її розвитку в XIII – першій половині XVII століть, зокрема окреслено поступ мистецтва, у тому музичного в XIII – першій половині XV ст. (Ясіновський, 2001). Також у київському виданні в першій частині семи-томника на основі вивчення народної традиційної музичної творчості

відтінено історію української музики від її витоків (Історія української музики..., 2016). Традиційно науковці Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України вивчають історію Галицько-Волинської держави й діяльність короля Данила Романовича (1200/1201–1264). Узагальнюються в студіях Ірини Зінків надбання науковців у сфері музичної археології, у тому в контексті давньослов'янського інструментарію, нагадується про археологічні музичні інструменти середньовічної Русі, особіно відшуканих на історичних землях князівств Галичини й Волині (Зінків, 2020).

Вагомою основою вивчення церковної музики середньовічної України є наукові здобутки Юрія Ясіновського стосовно студій візантійської гимнографії та церковної монодії, їхньої слов'янської рецепції в писемних пам'ятках цього часу, опис музичної культури Галицько-Волинського князівства (Ясіновський, 2000). Відшукуються нові зображення музичних інструментів, приміром, на унікальній середньовічній фресці Вознесенської церкви буковинського містечка Лужани (найдавнішого храму Буковини, зведеного в XIV ст.) (Кузьмінський, 2018). Про музичне мистецтво згадано в узагальнених Радою Михайловою відомостях про художню культуру Галицько-Волинської Русі (Михайлова, 2007). Дослідженню генези української культури в ареалі нашого краю допомагають пошукові студії ряду науковців Карпатського національного університету ім. В. Стефаника (Мирослав Волощук, Микола Кугутяк, Богдан Томенчук та ін.). Збагачують уявлення про місце мистецтва як багатовимірне явище в добу Середньовіччя студії Олега Чуйка (Чуйко, 2020). Тобто, завдяки багатьом науковцям нагромаджено чимало матеріалу, який потребував нового ширшого узагальнення та інтерпретації у сфері музики.

Виклад основного матеріалу.

Презентована праця – допрацьоване видання однойменного дослідження, опубліковане 2001 року (Кіндратюк, 2001). Оновлене видання не лише розширює уявлення про культурну спадщину Галицько-Волинського князівства, а й відкриває нові перспективи для вивчення музичного мистецтва середньовічної України в європейському контексті (Кіндратюк, 2024).

Як зазначає автор, спонукую до другого видання стала потреба не тільки внести окремі уточнення чи виправити допущені огріхи, а й оновити методологію наукового пошуку, зафіксувати модерні результати археологічних досліджень і медієвістичних студій стосовно розвитку мистецтва на Галицьких і Волинських землях Княжої доби (Кіндратюк, 2024, с. 9). Це суттєво актуалізувало науковий дискурс відповідно до сучасного стану медієвістичних і музикознавчих праць, а також зумовило логічне структурування матеріалів. Так, монографія Б. Кіндратюка, епіграфом до якої підійшли емкі слова Ромена Роллана: Музика – спів століть і квітка історії, що росте як у печалі, так і радощах людства, складається з наступних розділів: I. Передумови розвою музичного мистецтва в ареалі князівств Галицьких і Волинських земель; II. Розвиток фольклорних жанрів; III. Народна епіка, її творці та виконавці; IV. Скоморохи; V. Рукописна книжність. Церковний спів; VI. Літописний Митуса: спроба переосмислення звичного образу; VII. Дзвони та дзвонарське мистецтво; VIII. Освіта й музика; IX. Інструментальна культура, музика в побуті та війську. Завершує монографію післямова, список використаних джерел, а також покажчики: іменно-особовий, географічних назв і предметів, що сукупно підтверджує ґрунтовність проведеного дослідження (Кіндратюк, 2024, с. 5).

Скрупильозна структура книги засвідчує врахування всіх граней функціонування музики Галицько-Волинського періоду, що надалі заклало міцний фундамент для розквіту мистецтва ранньомодерної доби. Відтак держава Романовичів, з одного боку, успадковує і зміцнює тра-

диції Київської Руси, а з іншого – прокладає шлях для їхнього подальшого розвитку. Либонь, саме такий ракурс прочитання книги дозволяє вповні оцінити поданий матеріал, а докладно опрацьована й систематизована література, відзначена в передмові (Кіндратюк, 2024, с. 9–23), підтверджує особливу ґрунтовність у реконструюванні мистецтва досліджуваного періоду.

Представлена праця відзначається також системною послідовністю у виразненні передумов формування соціокультурного середовища Галицько-Волинського князівства. Опираючись на свідчення археологічних знахідок, релігійних уявлень, літописів і хронік, економічної та історико-політичної ситуації, автор узагальнює всі ті обставини, що впливали на окремий стрій мистецького життя краю. У цій направленості виокремлюється ряд фольклорних жанрів, пов'язаних, насамперед, з календарно-обрядовою музично-поетичною творчістю та її етнорегіональними особливостями аж до вирізнання "мовно-територіальних регіональних одиниць", як про це писав Юрій Шевельов (Кіндратюк, 2024, с. 50). Весь цей спадок розгортався на основі мелодичної канви, збагаченої передхристиянською обрядовістю, що сформувало тематичні й інтонаційні основи народно-національного фольклору. Водночас політична ситуація та її невід'ємна складова – князівські взаємини й постійні походи військових дружин, породжують новітній жанр народного епосу, відображеного в інтонаційно-імпровізаційній стилістиці билинно-баладної традиції, що з часом переростає в жанр історичних пісень. А водночас в суспільстві зростає роль мистецької особистості, як написано в окремому змалюванні літописного "словутного" співця Митуси, відомості про котрого докладно відображені в окремому розділі (Кіндратюк, 2024, с. 112–126).

Важливо, що в монографії окремим відзначається значима роль Візантії з її новими світоглядними й мистецькими впливами, адже вони збагатили пісенні жанри новими виразовими засобами. Це зумовило, як

написано на с. 66, "розширенням мелодичного малюнка, ускладненням ритмічної будови, заміни первісних звукорядів новими т. зв. церковними ладами". А водночас із процесами адаптації візантійського літургійного співу й богослужбових тестів розвиваються монументальний і станковий живопис, іконографія, книжкова мініатюра, а також постають досконалі самотні архітектурні комплекси разом з розвитком дзвонарства. Усе це поступово вибудовувало професійний підхід до мистецтва, у тому числі й музичного, а відтак дозволяло краще опановувати інтонаційний мелос і розвивати його якісну сторону. Так, у подальшому репертуар сакральної монодії ускладнився системою напівів, зафіксованих в українських нотолінійних ірмологіях XVI–XVIII століть, що виразно збагатило естетичну складову церковного співу в ранньомодерну добу.

Мистецькі особливості доби Романовичів розвивали також інструментальне музикування. Етнорегіональні та запозичені від інших народів музичні інструменти побутували не лише при княжих і боярських дворах чи в міському середовищі, а й у сільському, серед простих людей. Так формувалися професійні музики, удосконалювалися музичні інструменти, запроваджувалися нові жанри. Музичне мистецтво набувало національного забарвлення, заклало основу для адаптації західноєвропейських цехових формацій. Подібну функцію виконувала і культура скоморохів з їх інструментально-театральними імпровізаціями, виступи лялькарів, що відчутно урізноманітнювало побутове життя народу. Однією з підстав для впевненості про функціонування цих мистецьких об'єднань, постійних осідок яких був за межами княжого Галича, є села неподалік від нього – Скоморохи й Кукольники (кукольники – у перекладі з церковнослов'янської лялькарі) (Кіндратюк, 2024, с. 82–90).

Важливо наголосити, що наведені вище обриси різних форм професіоналізму церковного і секулярного середовищ були важливою передумовою для інтегрування давньоукраїнської музичної культури Галиць-

кої та Волинської земель у європейські культурно-мистецькі процеси паралельно з формуванням певних етнорегіональних рис. І в цьому значну роль відіграло саме музичне мистецтво, присутнє буквально в кожному сегменті соціального середовища нашого краю, що відзначено в кожному окремому розділі презентованого видання. Переконаливо підкреслюється вагома роль музичної культури. Це поглиблює не лише розуміння обставин суспільного життя зазначеного періоду Галицько-Волинських земель, а й етнічної ідентичності українського народу та його національно-мистецької мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інформативність тексту рецензованої праці Б. Кіндратюка, підкріплена численними покликами й насичена відповідним цитуванням, укотре підтверджує значимість Галицько-Волинського князівства на мапі України. Це важливе свідчення тягlosti Руської державності та її культурно-мистецьких традицій, доказове свідчення динамічного нуртування середньовічного суспільства, чий здобутки дотепер стверджують міцність і дух української нації.

Цікавими для наступних студій науковців, котрі опанували латинську, німецьку, старопольську, чеську й інші мови, буде вивчення зазначених наприкінці монографії Б. Кіндратюка писемних джерел із бібліотек Європи. Систематизація таких модерних відомостей, підкріплених результатами ретельного вивчення речового матеріалу, розпорошеного по музейних фондах Галича, Івано-Франківська, Києва і, навіть, Санкт-Петербурга, і новими археологічними знахідками, посприятиме повнішому окресленню музики доби Середньовіччя на теренах нашого краю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінків І. (2020). Про створення каталогу середньовічних музичних інструментів із території України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 34, 9–18. Рівне: РДГУ.
2. Історія української музики: у 7-

ми томах. (2016) ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ. Т. 1. Від найдавніших часів до XVIII ст. Кн. 1: Народна музика. 440 с.

3. Кіндратюк Б. (2001). Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 142 с.

4. Кіндратюк Б. 2024. Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства. Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. 294 с.

5. Кузьмінський І. (2018). Середньовічні музичні інструменти на фресці Вознесенської церкви села Лужани, найдавнішого храму України *і ñüēi ĭ Áóēi àēi ē. Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. Київ: Міленіум, 2 (11), 34–35.

6. Михайлова Р. (2007). Художня культура Галицько-Волинської Русі. Київ: Видавничий Дім "Слово". 496 с.

7. Чуйко О. (2020). Мистецтво Галицько-Волинського князівства в контексті міжнародних взаємозв'язків. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. 412 с.

8. Ясіновський Ю. (2000). Музична культура Галицько-Волинського князівства. *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukrainskich (od doby piastowsko-ksiazeczej do roku*

1945). Rzeszow. S. 11–22.

9. Ясіновський Ю. (2001). Пісенний фольклор і музичне мистецтво. *Історія української культури: у 5 т. Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII століть*. Київ: Наук. думка. С. 322–333.

REFERENCES

1. Zinkiv I. (2020). Pro stvorennia katalogu seredn'ovichny'x muzy'chny'x instrumentiv iz tery'toriyi Ukrayiny'. *Ukrayins'ka kul'tura: my'nule, suchasne, shlyaxy' rozvy'tku*. Rivne: RDGU, 34, 9-18.

2. Istorya ukayins'koyi muzy'ky: u 7 tomax. Druge vy'd.: pererob., dop. / [redkol. G. Skry'pny'k (gol.) ta in.]; NAN Ukrayiny'. IMFE ім. М. Т. Рильського. Ky'yiv, 2016, t. 1: Vid najdavnishy'x chasiv do XVIII st., kn. 1: Narodna muzy'ka. O. Bogdanova, S. Gry'cza, R. Gusak ta in. 440 s.

3. Kindratiuk B. (2001). Narysy muzychnoho mystetstva Halytsko-Volynskoho kniazivstva. Lviv: Instytut ukrainozn. ім. І. Крип'якевича НАН України, (Istoria ukrains'koi muzyky, vyp. 9). 142 s.

4. Kindratiuk B. (2024). Narysy muzychnoho mystetstva Halytsko-Volynskoho kniazivstva. Івано-Франківськ: Precarpat. nat. university ім. В. Стефаника. 294 s.

5. Kuz'mins'ky'j I. (2018).

Ceredn'ovichni muzy'chni instrumenty' na fresci Voznesens'koyi cerkvy' sela Luzhany', najdavnishogo xramu ukayins'koyi Bukovy'ny'. *Mizhnarodny'j visny'k: Kul'turologiya. Filologiya. Muzy'koznavstvo : zb. nauk. pr. / Nacz. akad. keriv. kadriv kul'tury' i my'stecztv, Odes. nacz. muz. akad. ім. А. В. Нездано́вої. Ky'yiv: Milenium, 2 (11). S. 34–35.*

6. My'xajlova R. (2007). *Xudozhnya kul'tura Galy'cz'ko-Voly'ns'koyi Rusi. Ky'yiv: Vy'davny'chy'j Dim "Slovo". 496 s.*

7. Chujko O. (2020). *My'stecztv Galy'cz'ko-Voly'ns'kogo knyazivstva v konteksti mizhnarodny'x vzayemozvyazkiv. Ivano-Frankivs'k : Pry'karp. nacz. un-t ім. В. Стефаника. 412 s.*

8. Yasinovs'ky'j Yu. (2000). *Muzy'chna kul'tura Galy'cz'ko-Voly'ns'kogo knyazivstva. Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukrainskich (od doby piastowsko-ksiazeczej do roku 1945). Rzeszow, S. 11–22.*

9. Yasinovs'ky'j Yu. (2001). *Pisenny'j fol'klor i muzy'chne my'stecztv. Istorya ukayins'koyi kul'tury'. U 5 t. Т. 2: Ukrayins'ka kul'tura XIII – pershoyi polovy'ny' XVII stolit'. Kyiv: Nauk. dumka. S. 322–333.*

Стаття надійшла 12.05.2025 р.